

קול צופיד

מִרְנָה לַצִּיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מִרְדְּכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

בא - תש"ס - מאת מִרְנָה לַצִּיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לֵקִי מִרְדְּכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

השיעור לעילוי נשמת :

מִרְנָה לַצִּיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לֵקִי מִרְדְּכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

פרשת השבוע : בא

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תש"ס.

דיני ברכות

הלילה הילולא של הרב הגדול מעוז ומגדול דיינא דנחית לעומקא דדינא המקובל האלקי חסידא ופרישא המלוב"ן הרה"ג רבי ישראל אבוחצירא המכונה "בבא סאלי" זע"א וצוק"ל, שהיה ידוע בקדושתו ובתפילותיו שהיו נענות "צדיק גוזר והקב"ה מקיים". ובפרט שהוא העמיד תלמידים הרבה בחו"ל ודאג במיוחד לבני עניים עיין ב"מ פה. ועליו נאמר כפי תהיה עיין מו"ק ט"ז. לא כולם יודעים שהמעלה הגדולה שלו באה מלימוד תורה. אפשר לומר "לא פסק פומיא מגרסא" לא הפסיק פיו מלימוד תורה, גם כשהיו באים אליו מאות אנשים היה גורס בין אדם לאדם זוהר, משניות, גמרא וכו'. היה ידוע כדיין מובהק בחו"ל ובקי בתורת הנגלה והנסתר וכל רז לא אניס ליה.

הוא שמר את פיו והיה מקפיד על קדושת הדיבור ובשמים שמעו את דבריו כמו שהסבירו את הפסוק "ככל היוצא מפיו יעשה" והסבירו יעשה הקב"ה. הוא שמר על עניניו בקדושה ובטהרה וזכה לדרגות גבוהות. גם אנחנו זכינו שבדורינו יהיה ענק כזה. ויהי רצון שזכותו תגן עלינו ועל כל עמו ישראל בביאת הגואל ובנין אריאל במהרה ש"כ"כ השתוקק לזה כל ימי חייו.

משא ומתן בגבורה

כאשר משה רבינו מנהל משא ומתן עם פרעה על עתידו של עם ישראל אינו מוכן לוותר לא על הילדים ולא על הרכוש וכלשון הפסוק "גם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה" כאשר פרעה מקשיח את עמדתו אומר לו משה "גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות כי אנחנו לא נדע מה נעשה עד בואנו שמה".

בשעת יציאת מצרים התמלאו כל תביעותיו של משה רבינו ואף יותר מכך בני ישראל יוצאים עם כל רכושם ועם מה שנטלו מהמצרים וגם את מה שפרעה הוסיף להם משלו.

בימינו כשראש הממשלה מנהל משא ומתן עם הגוים צריך לדעת שהוא שליח של כל עם ישראל ומכאן זה תבוא לו הצלחה גדולה רק אם יעמוד איתן בדעתו וידאג בתוקף וידרוש לשמור על שלמות כל הארץ וידרוש מהם את כל מה שמגיע לנו ואם הם עושים בעיות במשא ומתן יגיד להם "גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות" אם מבקשים את הילדים, נבקש אנחנו גם את דמשק, כך מנהלים משא ומתן עם הגוים.

ברכה בכוונה מביאה ליראת ה'

התורה דברים פרק יב כותבת "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו ולאחבה אתו ולעבד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך". חכמינו הסבירו שהדרך להגיע ליראת ה' היא דרך הברכות שכשהן נעשות בכוונה זוכה אדם להגיע לכל המעלות המוזכרות בפסוק. וכך אמרו חכמים "אל תיקרי מה אלא מאה" אלו מאה ברכות שאדם מברך בכל יום מנחות מג. וכך כותב הרמב"ם בהלכות ברכות פרק א הלכה ג "וכשם שמברכין על ההנייה כך מברכין על כל מצוה ומצוה ואח"כ יעשה אותה,

וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה כדי לזכור את הבורא תמיד אע"פ שלא נהנה ולא עשה מצוה", ושם הלכה ד' הוסיף וכתב "כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו" ועיין במו"נ חלק ג' פמ"ד שהוסיף "זכירת ה' תמיד ואהבתו ויראתו וקבלת המצוות באופן כללי" והמקור כאמור בפסוק דלעיל. לימד אותנו הרמב"ם שבכל פעם שאנו מברכים כל ברכה אפילו על כוס מים או צריכים לזכור את הבורא ליראה ולאחבה אותו.

סדר הברכות בפירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל

בשולחן ערוך סימן ריא סעיף ד מובא מהו סדר הברכות לאדם שיש לפניו פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל. ושם כתיב כי "כל הקודם בפסוק" ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון, ארץ זית שמן ודבש" דברים ח, ח קודם לברכה, ו"ארץ" בתרא הפסיק הענין, וכל הסמוך לו חשוב יותר מהמאוחר ממנו ל"ארץ" קמא; הילכך תמרים קודמים לענבים, שזה שני ל"ארץ" בתרא וזה שלישי ל"ארץ" קמא" ועיין במפרשים מדוע התורה כתבה ארץ קמא וארץ בתרא הרי יכולה לכתוב רק ארץ קמא והסדר הוא זית, תמר, ענבים, תאנים ורימונים.

ומכיון שכל פרי שקרוב ביותר לארץ - ראשון לברך עליו, סדר הקדימות בפירות העץ כדלקמן:

1. זית - כי הוא הקרוב ביותר לארץ בתרא.
2. תמרים - כי דבש המוזכר בפסוק הוא דבש תמרים.
3. ענבים - כי הם שלישי ל"ארץ" הראשון.
4. תאנים - רביעי לארץ ראשון.
5. רימונים - חמישי לארץ הראשון.

כמובן שלחם או עוגות העשויים מחמשת מיני דגן קודמים לכולם. ויין שקבע ברכה לעצמו גם קודם לכל הפירות. בימות החול לחם או מזונות קודם ליין ויין קודם לשאר פירות. בשבת ויו"ט שמקדשים על יין ומקדימים אותו לפת מכסים את הפת ואחד הנימוקים הוא שלא יראה הפת או המזונות "בושתו" שמקדימים ומקדשים על יין. קדימות זו היא רק בברכה בלבד. זאת אומרת שאם יש לפניו את כל שבעת המינים או חלקם וכן פירות אחרים לברך על הקודם יותר וכמובן יאכל ממנו ראשון, אחר כך יכול לאכול ממה שליבו חפץ. ולדוגמא אם יש לפניו זית, תמר, ענבים ותפוז. יברך "העץ" על הזיתים ויאכל מהם, ואחר כך יכול לאכול תמרים או ענבים או תפוז קודם, כי באכילת אין קדימה אלא בברכה בלבד.

אמנם יש חולקים וסוברים שמברך על החביב עליו לפני פירות שנשתבחה בהם הארץ אולם רוב הפוסקים סוברים שפירות שנשתבחה בהם הארץ קודמים. עיין מש"ב ר"א ס"ק י"ג ושער הציון שם וביאור להלכה וכה"ח שם ס"ק ז' ובא"ח מטות ב'. ולפוסקים כרמב"ם חביב קודם. דיני קדימה אלו הם רק אם רוצה לאכול מכל המינים המונחים לפניו אבל אם אינו רוצה לאכול מכולם מברך על אלו שאוכל מהם בא"ח מטות שם.

חכמים נתנו רמז מענין לסדר הברכות בגרעיני הפירות. 1. זית - יש בו גרעין אחד. 2. תמר - גרעינו סדוק כעין שנים. 3. ענבים - יש בהם בדרך כלל לפחות שלשה גרעינים. 4. תאנים - יש בתוכם גרעינים רבים הנאכלים. 5. רימונים - יש בו תרי"ג גרעינים בדרך כלל.

חשיבות שבעת המינים

שבעה פירות אלו שנשתבחה בהם ארץ ישראל הם המעולים שבפירות והם שורש לכל הפירות האחרים בעולם, צא ולמד שבפירות אלו אין הרכבה מפירות אחרים והם מחזיקים מעמד באדמת ארץ ישראל אפילו ללא השקיה ואפילו אם ח"ו יש בצורת

קול צופיך

מנן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

בא - תש"ס - מאת מאת מנן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

של מספר שנים.

ברכת המזון מהתורה

הגמרא ברכות דף כא. "אמר רב יהודה: מנין לברכת המזון מן התורה - שנאמר: דברים ח' "ואכלת ושבעת וברכת". ופסוק זה נאמר רק על האוכל לחם או מזונות שקבע עליהם סעודה. וכך אומרת המשנה ברכות דף מד. "אכל ענבים ותאנים ורמונים - מברך אחריהם שלש ברכות ברכת המזון - דברי רבן גמליאל; וחכמים אומרים: ברכה אחת מעין שלש. רבי עקיבא אומר: אפילו אכל שלק והוא מזון - מברך עליו שלש ברכות". ומסקנת הגמרא שפסוק "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך" נאמר רק על "ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם".

ואע"פ שהלכה כחכמים, אם אדם אכל תמרים לבד וברך ברכת המזון - יצא כי תמרים מזינים וה"ה ביין. וכתבו האחרונים שאם אכל דייסה וברך בטעות "ברכת המזון" יצא ידי חובה. עיין כף החיים ומ"ב בסימן ר"ח סעיף י"ז ועיין שו"ע הרב בברכת הנהנים ובאוה"ח בספרו ראשון לציון דף ט' מהספר ובהגר"א סי' ר"ט ס"ק ט'

מנין למדו שיש חיוב ברכה לפני האכילה?

המשנה ברכות לה. כתבה: "כיצד מברכין על הפירות? על פירות האילן הוא אומר: "בורא פרי העץ" חוץ מן היין, שעל היין הוא אומר: "בורא פרי הגפן". ועל פירות הארץ הוא אומר: "בורא פרי האדמה", חוץ מן הפת, שעל הפת הוא אומר: "המוציא לחם מן הארץ"; ועל הירקות הוא אומר: "בורא פרי האדמה", רבי יהודה אומר: "בורא מיני דשאים". ועיין בתוספות רבינו יונה מדוע המשנה מתחיל ב"כיצד"

הגמרא שואלת: מהיכן למדנו שצריך לברך לפני האכילה? הרי הפסוק "ואכלת ושבעת וברכת" נאמר רק על לחם ורק על ברכה אחרונה? מתרצת הגמרא כמה תירוצים ואחד מהם: קל וחומר "כשהוא שבע מברך - כשהוא רעב לא כל שכן?" אך זה תירוץ טוב רק ללחם שחייב לברך אחריו ומקל וחומר חייב לברך לפניו. ועוד אומר שם תוספות בד"ה לפניו ש"לאו קל וחומר הוא דאם כן תהא ברכה דלפניו מדאורייתא ולעיל פרק מי שמתו משמע גבי בעל קרי דלאו דאורייתא הוא. ולכן מסכמת הגמרא "סברא הוא: אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה". עיין בכסף משנה שם הלכה ב

הנהנה בלי ברכה

"תנו רבנן: אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - מעל. מאי תקנתיה - ילך אצל חכם! - ילך אצל חכם! - מאי עביד ליה? מה זה יעזור? הא עביד ליה איסורא! הרי הוא עשה איסור! - אלא אמר רבא: ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות, כדי שלא יבא לידי מעילה. אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - כאילו נהנה מקדשי שמים, וכתוב: תהלים כ"ד "לה' הארץ ומלואה". רבי לוי רמי הקשה: כתוב "לה' הארץ ומלואה", וכתוב: תהלים קט"ו "השמים שמים לה", והארץ נתן לבני אדם! לא קשיא, כאן - קודם ברכה, כאן לאחר ברכה". לפני ברכה המזון שייך לה' ואחריה "הארץ נתן לבני אדם".

כמות החיוב לברכה אחרונה

באכילה האוכל לחם כל שהוא - מברך "המוציא" לפני האכילה. האוכל לחם "כזית" - מברך "ברכת המזון" שו"ע קסח. כן הדין גם בברכת "מעין שלש" וכן בכל הפירות. וכך כותב הרמב"ם בהלכות

ברכות פרק ג הלכה יב "במה דברים אמורים שאכל מ"כזית" ולמעלה, אבל אכל פחות מ"כזית" בין מן הפת בין משאר אוכלין מברך בתחילה ברכה הראויה לאותו מין". והרמב"ם כוונתו לשלול כמה סברות אחרות סברת רבנו יונה שעל כל הסוגים מברך על פחות מ"כזית" - שהכל. וכן לאפוקי סברת הכל בו לדעת רבי אחא משבחתא שלא מברך כלל עיין בב"י סי' ר"י וכן לאפוקי אם אכל פרי קטן מדין בריה שלדעתו אין דין "בריה" וכן דעת הר"ף כדלחן. והסביר רש"י ברכות דף לט עמוד א לגבי פירות הארץ מפני מה צריך כזית "גבי ברכת פירות הארץ "אכילה" כתיבה, ואכילה ב"כזית". ופירוש דבריו שכשחכמים קבעו ברכה ראשונה ואחרונה - קבעוהו כמו "ואכלת ושבעת" דאורייתא שהיא ב"כזית".

בשתיה כתב הרמב"ם שרק השותה "רביעית" חייב בברכה פרק ג הלכה יב "והשותה פחות מ"רביעית" בין מן היין בין משאר משקין, מברך בתחילה ברכה הראויה לאותו המין ולבסוף אינו מברך כלל". וסיבת דבריו היא שכל אכילת איסור בכזית וכל שתיית איסור כמו בנזיר ובכל משקה של איסור ב"רביעית". יש חולקים על הרמב"ם ואומרים שהשותה מים כזית חייב לברך "בורא נפשות" כמו אכילה, ולכן כתב השו"ע בסימן ר"י סעיף א "ויש מסתפקים עוד בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותה על "כזית"; לכן טוב לזהר שלא לשתות אלא פחות מ"כזית", או "רביעית" עכ"ל.

בברכת יין אחרי המזון כתב השו"ע בסימן ק"צ סעיף ג' "שיעור שתיית יין להתחייב בברכה אחרונה יש ספק אם די ב"כזית" או ב"רביעית", לכך יזהר לשתות או פחות מ"כזית" או "רביעית" כדי להסתלק מן הספק, והכא בברכה על כוס יין אחרי ברכת המזון אי אפשר לשתות פחות מ"כזית", דכל דבר שצריך כוס צריך לשתות ממנו כמלא לוגמיו שהוא רוב "רביעית", הלכך ישתה "רביעית" שלם". והסבר דבריו הוא שברכת הגפן שאחרי ברכת המזון שונה מקידוש, כיון שבקידוש אם ישתה "כזית" אין הוא נכנס לספק ברכות שהרי לבסוף מברך "ברכת המזון" שפוסט את היין, אלא שלא יוצא ידי קידוש עד שישתה מלא לוגמיו כי צריך מלא לוגמיו על כוס של חיוב וכזית לא מועיל. אך בברכת הגפן אחרי ברכת המזון, צריך לברך ברכה אחרונה על היין וחייב לשתות - ולכן אין לו ברירה אלא לשתות "רביעית" כדי להמלט מספק ברכות.

בהבדלה דין זה נכון גם להבדלה שצריך לשתות בה רוב "רביעית" כדי לצאת ידי חובת הבדלה אך אם ישתה רק רוב רביעית נכנס לספק ברכה אחרונה אם יברך או לא וע"כ חייב לשתות רביעית. יש שקשה עליהם לשתות רוב "רביעית" יין לפחות לצאת ידי הבדלה ושותים מעט ומחזירים לבקבוק, וטועים בשתים כיון שצריך לשתות "רביעית" וכדלעיל ועוד שפוגמים את היין שבבקבוק. ולכן אם קשה להם ישתו מין ענבים או יטעמו ויתנו לאחר לשתות רביעית.

ולכן אם רוצה אדם לשתות יין או מים או שאר משקים לא ישתה בשיעור של יותר מ"כזית" ופחות מ"רביעית" כדי לא להכנס לספק ברכות. המשנה ברורה וכף החיים בסי' ק"צ ובסי' ר"י. אלא ישתה או פחות מ"כזית" או יותר מ"רביעית". ואם שתה בשיעור שבניהם - לא יברך ברכת "בורא נפשות" אלא כתב כה"ח שיהרהר הברכה בליבו סי' ק"צ ס"ק י"א.

אם שתה יותר מ"כזית" ופחות מ"רביעית"

שתה אדם יותר מ"כזית" ופחות מ"רביעית" ובא לברך ונזכר שהוא בספק ברכות - כתב הרב "כף החיים" שם תקנה לשתות עוד מים עד רביעית ויברך ברכה אחרונה. ויש מקשים עליו הרי זה בא לתקן ונמצא נכנס לספק אחר "האם עליו לברך ברכה ראשונה "שהכל" על המים שישתה כעת?" האם הוא נפטר בברכה הראשונה שברך או שמא יש כאן הסח דעת וחייב לברך שוב "שהכל". ולכן צריך לומר

קול צופיך

מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

בא - תש"ס - מאת מאת מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

ענב או פרידה אחת של רימון שהוא טעון ברכה לפניו ולאחריה".
פירוש הגמרא בפשט כך הוא: רבי יוחנן לקח זית וברך לפניו ולאחריו, רבי חייא הסתכל בו בתמיהו. שאלו רבי יוחנן מפני מה אתה מתבונן ב? וכי אינך יודע שכל פרי משבעת המינים חייב ברכה לפניו ולאחריו? מסבירה הגמרא שרבי חייא ידע הלכה פשוטה זו, מה שלא היה ברור לו העובדה שאין כאן שיעור "כזית" שהרי יש כאן הגרעין של הזית? ומסבירה הגמרא שרבי יוחנן ברך על הזית למרות שחסר מ"כזית", כיון שהוא "פרי שלם" ופרי שלם כגון זית, ענב, גרגיר רימון - חייב ברכה אחריו.
האם הסיפור המסופר כאן הוא הסיפור המסופר בגמרא בבלי או לא? עיין בתוס' יומא ע"ט וסוכה כ"ו וברכות ל"ט והרא"ש שם.
אפשר להסביר שהמעשה בירושלמי הוא אותו מעשה שבבלי רק שבגמרא בבלי הסבירה הגמרא שהזית של רבי יוחנן היה פשוט יותר גדול מהזית הרגיל, ובגמרא ירושלמי הסבירה הגמרא טעם אחר חדש. והוא ש"כל פרי שלם כביריתו" - מברכים עליו ברכה אחרונה אע"פ שאינו בשיעור כזית, ועיין להלן.

שיטות הראשונים בדין בריה

בטור בסימן רי כתב: "ובירושלמי משמע שעל דבר שהוא כביריתו כגון גרגיר של ענב או של רמון שמברכין אחריו אע"פ שאין בו כזית. והתוספות מסתפקין בזה. לכך טוב לזהר שלא לאכל בריה פחותה מכזית כדי להסתלק מן הספק".
הרמב"ם והרי"ף רמב"ם פ"ג ה"ב. רי"ף ברכות לה לא הביאו כלל את ההלכה שעל פרי שלם שאין בו "כזית" מברכים ברכה אחרונה וכנראה שהם סוברים שהמעשה המובא בגמרא בבלי הוא אותו המעשה המובא בגמרא ירושלמי ויש מחלוקת בין שתי הגמרות מה הטעם שבגללו ברך רבי יוחנן ברכה אחרונה. לבבלי בגלל שהזית היה גדול "בשיעורו" ולירושלמי אע"פ שהיה קטן ברך עליו בגלל שהיה שלם "ביריה". ומכיון שיש מחלוקת בין הגמרות ואנו הולכים כבבלי בכל מחלוקת פסקו כבבלי שאין לברך. בגלל שהוא מאוחר יותר והלכתה כבתראי

התוספות ברכות לט. ד"ה בצר מביא את שתי הדעות א "ובירושלמי ... וחולק על גמרא דידן כדמשמע הכא א"כ אין הלכה כמותו של ירושלמי. ב. והרב רבי יוסי היה מפרש שהירושלמי אינו חולק על הגמרא שלנו דהכא מיירי שהוסרו הגרעינים ונמלח אם כן לא היה כביריתו, אבל אם אכלו שלם - אפילו אם היה פרידה אחת של רמון מברך עליו תחלה וסוף. וגמרא ירושלמי היה סבור שהזית היה שלם, ולכן הוצרך לתרץ באותו ענין דאכל פרידה דבריה ואינו חולקים יחד". לדעה השניה בתוס' בשם רבי יוסי אין מחלוקת בין הגמרות ורק המציאות היתה שונה שבמעשה בגמרא ירושלמי אכל רבי יוחנן זית שלם עם גרעינו. ובמקרה זה מברך ברכה אחרונה אפילו אין שיעור כזית.

הרא"ש הסביר דבריהם שאין הכוונה שרבי יוחנן אכל את הגרעין של הזית שזה ודאי דבר שאינו אכיל ועל דבר שכזה אין ברכה אחרונה. אלא שהיה "זית שלם כשהוא לפניו אע"פ שהשליך הגרעינים, כיון שהוא לפניו שלם ונהנה מבריה שלימה מה שדרך לאכול ממנה - יש כאן שיעור". אבל בגמרא בבלי מדובר ב"זית מליח דהוא לפניו בלא גרעין". ומסכם "וירא שמים יחמיר שלא יאכל פחות מכשיעור להסתלק מן הספק". ומדבריו נלמד כמובן לתמר שלם שאכלו בלי גרעין שנקרא בריה שאין דרך לאכול גרעין של תמר ובלבד שהוא שלם. וכמובן לפלח של תפוז או קלמנטינה שהוא כמו גרגיר של רימון שנקרא "ביריה" והאוכלו בספק ברכה אחרונה, ולכן לא יאכל אחד מהם אלא יאכל בשיעור "כזית" 27 גרם ויברך ברכה אחרונה ועיין לקמן אם יש בו גרעין והסירו.

שתקנתו של הרב בעל כף החיים טובה רק כאשר יצא מהחדר או מהמקום ששנה בו מים בראשונה שבדאי חייב לברך על המים כשבה לשתות פעם שניה "שהכל". ועוד בענין שיעור שתייה לברכה אחרונה עיין תוס' סוכה כ"ו ע"ב ד"ה ולא, וביומא ע"ט ע"א, וברא"ש פ"ז דברכות סימן כ"ד.

אכילה ושתייה פחות מ"כזית"

התוספות ברכות ל"ט ד"ה "בצר" כתבו משם ר"י שברכת נפשות אינה ברכה חשובה כמו ברכת המזון ומעין שלוש וע"כ יכול לברך אפילו על פחות מהשיעור ותוס' שם לא קבלו את הסברא. וכתב הטור סימן רי: "מסתפקין התוס' על ברכת "בורא נפשות" אם צריכה שיעור אם לא". ולכאורה בגלל ספק זה היה ראוי לאסור אכילה פחות מכזית שמא חייב ברכה אחרונה כשיטת ר"י. וכתב בכה"ח "יש מסתפקים לומר ש"בורא נפשות" לא צריך שיעור ולכן יש חסידים שנוהרים לא לאכול פחות מכשיעור כלל. לא מים ולא כל ירק או פרי עץ שאינו משבעת המינים". לדבריו אסור לאכול גם חתיכת לחם או עוגה פחות מכשיעור כיון שיש דעה שהאוכל פחות מהשיעור משבעת המינים פטור מברכת "מעין שלוש" וחייב בברכת "בורא נפשות" עיין בטור משם הרא"ש אליבא דר"י בסוף סימן ר"י. אך לא נהגו בחומרא זו ולא נמנעים מלאכול פרי שאינו שלם פחות מהשיעור בין שהוא משבעת המינים או שאינו משבעת המינים.
הטור הביא בס"י ר"י שלושה ענינים: א. בענין בריה. ב. בענין שיעור שתייה. ג. בענין ברכת נפשות על פחות מהשיעור, על א' ועל ב' כתב טוב לזהר וכן פסק השו"ע על הנושא השלישי לא כתב ויש להזהר. ועיין בפרישה שם שהאריך להסביר. ונראה כי בענין בריה מאחר ומוזכר בירושלמי וכן בענין שיעור לומדים זאת מסברת ר' מאיר שמוזכר בגמרא, ע"כ טוב לזהר. ואולם בענין נפשות על פחות מהשיעור אין מקור בגמרא רק סברת ר"י בתוס' ע"כ לא נהגו להחמיר.

מהו שיעור כזית?

הגמרא ברכות דף לח עמוד ב. כותבת: "אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא: רבי יוחנן היכי מברך על זית מליח זית כבוש? כיון דשקילא לגרעיניה בצר ליה שיעורא כשמוציאים את הגרעין נחסר השיעור של "כזית" שגורם ברכה אחרונה? - אמר ליה: מי סברת "כזית" גדול בענין? "כזית" בינוני בענין והא איכא, וההוא דאיתו לקמיה דרבי יוחנן - זית גדול הוה, דאף על גב דשקלוה לגרעינותיה פש ליה שיעורא. דתנן: זית שאמרו - לא קטן ולא גדול אלא בינוני". פירוש: חיוב ברכה אחרונה הוא בשיעור "זית" בינוני, ופרי ה"זית" שהביאו לרבי יוחנן היה זית גדול שאע"פ שהוציאו את הגרעין שלו - נשאר בפרי שיעור "כזית" לברכה אחרונה.

משמע מהגמרא שזית שחייבים עליו ברכה אחרונה הוא בינוני, ושיעורו חכמים 27 גרם. וזהו הגודל של זית טבעי של אז וכיום כמעט ואין מציאות של זית שדינו "כזית".

ברכה על פרי שלם כשאין בו שיעור כזית

בגמרא ירושלמי ברכות פרק ו דף י עמוד א ה"א יש מעשה הדומה למעשה שהוא לעיל בשם רבי יוחנן בגמרא בבלי. וכך כתוב בירושלמי: "רבי יוחנן נסב זיתא וביך לפניו ולאחריו. והוה רבי חייא בר רוא מסתכל ביה. אמר ליה רבי יוחנן: בבליא למה את מסתכל ב? לית לך כל שהוא ממין שבעה - טעון ברכה לפניו ולאחריו? אית ליה! ומה צריכה ליה? מפני שגלעינתו ממעטתו. ולית ליה לרבי יוחנן שגלעינתו ממעטתו? מה עבד ליה רבי יוחנן משום "ביריה". מילתיה דרבי יוחנן אמרה שכן אפילו אכל פרידה אחת של

קול צופיך

מנחם הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

בא - תש"ס - מאת מאת מנחם הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

ביותר מארבע דקות הוא בספק ברכה כיון שיש אומרים "אכילת פרס" היא עד תשע דקות ובענין ברכות חושבים 4 דקות עיין כה"ח סי' ר"י ס"ק ח'. ולמעשה מחמירים כמותם ביום כיפור בלבד להפסיק 9 דקות בין אכילה לאכילה לחולה שצריך לאכול אך לצאת מספקות יאכל אדם בתחילת אכילתו כזית בפחות מארבע דקות ואחר כך יאכל בקצב שרצה בו ובסוף יברך ברכה אחרונה. למעשה אם אכל "כזית" ביותר מארבע דקות כתב כף החיים שזה ספק ברכות ולא מברכים ברכה אחרונה. וכ"כ הבא"ח מסעי ו' ומג"א ס"ק א' ומש"ב שם ס"ק א' ועיין שם אם אכל פת מעט מעט ושבע עם חייב לברך.

אכילת לחם בסעודה

בסעודה של שבת ויו"ט שחייב לאכול לחם לתיאבון, יש להקפיד לאכול "כזית" ראשון בפחות מארבע דקות. ודבר זה אינו קשה כלל כי פרוסת לחם ממוצעת יש בה כזית, ואכילתה לוקחת זמן קצר, אם ישים האדם את ליבו לכך ואין בזה שום בעיה. ויש שאוכלים כזית לחם סמוך לברכת המזון ובשבת ויו"ט לא טוב עושים, כיון שאכילת לחם זו שעליה עיקר הסעודה נאכלת על בטן שבעה, ואולי היא אכילה גסה ולא "לתיאבון". ולכן מיד בתחילת האכילה יאכל כזית פת בפחות מארבע דקות, ויכול לאכול מטובלת עם רוטב ובשר וכו' ויאכלו ענוים וישבעו.

ביום חול אם אכל לחם ובשר ודגים וירקות וכד' ולא אכל כזית לחם כלל, או שלא אכל כזית 4 דקות - לא יכול לברך ברכת המזון והוא בספק ברכות. וצריך לברך בורא נפשות על הבשר והירקות שאכל, אך נשאר בספק שמא הוא חייב ברכת המזון ולכן ראוי להמנע מכך ולהקפיד לאכול כזית בתוך 4 דקות אך בחול אין חיוב שתהא אכילת הכזית דוקא בהתחלת הסעודה.

ציור אוכלים שברכתם שונה לברכה אחרונה

אדם שאכל זית שאין בו שיעור בלי גרעינים, ותמר ותאנה ורימון וצימוק ובכולם יחד יש "כזית" - מברך ברכת "על העץ" - ובזה אין מחלוקת. אבל אם אכל לחם או בסקויט ועליו ריבה. או פרוסה ועליה תפוח עץ. ובכל אחד מהם אין שיעור לברכה אחרונה. ובשניהם יחד יש שיעור. או אכל פרי משבעת המינים פחות מהשיעור ועוד פרי אחר פחות מהשיעור ובשניהם ביחד יש שיעור, מברך ברכה אחרונה בורא נפשות ואם אכל פת ומזונות ורק בצרוף שניהם יחד יש שיעור יברך על המחיה. עיין למש"ב שם ס"ק א' וכה"ח שם ס"ק ג' ובא"ח מסעי ה'.

יש מקשים על הדינים הנ"ל הרי ברכת "בורא נפשות רבות" לא פוטר בברכה אחרונה את מעין שלוש, והוכחה היא מגמרא שאומרת האוכל חטה שלמה, בתחילה מברכים "בורא פרי אדמה", ובסוף כתבו התוס' ברכות ל"ז יש ספק ולכן יאכלו באמצע הסעודה. ואם כדבריו יברכו בסוף "בורא נפשות רבות". ואפשר לתרץ שם יש ספק בעצם הברכה וע"כ כתבו שלא יאכל ואילו בשני מינים וביחד יש שיעור הרי נהנה בכזית ואוסר להינות בלי ברכה אחרונה, וע"כ ברכת נפשות פוטר את שבעת המינים כשהם בלי שיעור, ובלאו הכי הרי יש סברא שנדחת המוזכרת לעיל שעל פחות משיעור משבעת המינים מברך נפשות.

ולמעשה מאחר וכנה"ג ושאר אחרונים ובא"ח וכה"ח ומש"ב פסקו כן נוהגים על פיהם.

רבינו יונה דף כז: לא מקבל את החידוש של הרא"ש שזית שהובא שלם והוצא גרעינו נקרא "בריה" ומברכים עליו ברכה אחרונה. כיון שהוצא גרעינו - כבר אינו שלם, "שכיון שאין דרך לאוכלו עם הגרעין נמצא שלעולם לא הוי "בריה". שכשתוציא הגרעין כמו שדרך להוציאו - לא ישאר שלם. ומפני זה הוצרך לומר בתלמוד שלנו דבזית גדול עסקינן" ורק פלח של תפוז או גרגיר של רימון ופרודה של ענב, נקרא "בריה" אך לא תמר וזית ללא גרעין. ובזה בלבד חולק הבבלי עם הירושלמי.

הרשב"א לט. סובר שאכן אכל רבי יוחנן את הזית עם הגרעין ולכן נקרא "בריה". אך לכה"ח קשה כיצד לברך על אכילה כזו שאינו דרך בני אדם ולכן לדעתו לא מברכים עליו שם ס"ק י"ט. אמנם המשנה ברורה סימן ר"י ס"ק ז' פוסק כרשב"א שלא לאכול אפילו זית עם גרעינו בפחות מכזית דהוא שמיא אכילה. אמנם בצימוק או בענבים עם גרעינים כולם מודים שאכילתם הוי אכילה - והאוכלם בפני עצמם הוי "בריה" ויש בזה ספק ברכות כדלעיל.

השולחן ערוך סימן ר"י סעיף א' כתב "האוכל פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלים, והשותה פחות מרביעית בין מיין בין משאר משקים - מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין, ולאחריו אינו מברך כלל. ויש מסתפקים לומר שעל דבר שהוא כברייתו, כגון גרגיר של ענב או של רימון, שמברכין לאחריו אף על פי שאין בו כזית. לכך נכון לזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית". וכמובן הוא הדין בכל גרגיר שלם מכל פרי עץ או אדמה, אפונה או חומס וכד' שלא תתירס ולא נחתך. משנה ברורה ס"ק ה' ועיין חולין ק"י"ט על קטניות. הרמ"א פסק כדעת הרשב"א "ולא מקרי בריה אלא אם אכלו כמות שהוא, אבל אם לקח הגרעין ממנו - לא מקרי בריה".

עצה טובה לדעת הבן איש חי

כתב הבן איש חי מטות ה' שמצוה לברך על פרי שלם שזה חשיבות יותר גדולה "וכתבתי בזה"ק מקבציאל דהא דצריך לברך על ה"שלם" היינו שיהיה "שלם" בעת הברכה, אבל אחר שברך עליו לא יניחנו בפיו "שלם" כמו שהוא כברייתו, יען דכתבו הפוסקים דצריך להזהר שלא יאכל פרי שלם כברייתו אפילו קיטנית אחת, מפני דיש אומרים כיון שהוא בריה שלימה נקרא דבר חשוב ומברכין עליו ברכה אחרונה, ואע"ג דיש הרבה חולקין בזה וספק ברכות להקל ולא יברך ברכה אחרונה על זה, מכל מקום למה יאכל דבר שלם ויכניס עצמו לכתחלה בסלע המחלוקת? לכך הוא יברך בהיותו הפרי שלם ולא יכניסו כולו בתוך פיו אלא יכניס מקצתו ויאכל מקצתו, ואח"כ יכניס שארית הפרי, אבל לא יחתוך הפרי בידו אחר הברכה משום דבזה שוהה בין ברכה לאכילה, אלא יעשה כמו שכתבנו שיכניס הפרי תיכף אחר הברכה בפיו ולא יכניסו כולו אלא מקצתו, וחותר מקצתו בשיניו ויאכל המקצת ויחזור ויכניס השארית ויאכלנה, ודין זה נוהג תמיד בין בפירות של ז' המינים שברכתן האחרונה "מעין שלוש" בין בשאר פירות האילן שברכתן האחרונה "בורא נפשות רבות". ועיין שו"ע ר"ז בברכת הנהנין פרק ח'.

דין בריה בבוטנים ופיצוחים

בבוטנים יש בעיה להגדיר מהי "בריה". ודאי הוא שגם אם לא אוכלים את הקליפה הקשה החיצונית הבוטן עצמו נקרא בריה, אך אם קילפו את הקליפה הדקה הנאכלת - יש אומרים שאין בזה "בריה" ומותר לאכול אחד מהם ואין בזה חשש. ויש אומרים שגם בזה יש חשש. וה"ה בשקדים. ובבוטנים ושאר פיצוחים יש לשים לב לאכול תוך שיעור אכילה דהיינו לאכול "כזית" - 27 גרם תוך ארבע דקות. שאם אכל כזית

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!

שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

www.harav.org

website@harav.org